

Otázky národnej očisty v Dočasnóm národnom zhromaždení

Gertruda Železková

V priebehu našej národnej a demokratickej revolúcie — a to najmä z hľadiska jej prerastania v revolúciu socialistickú — zohralo kladnú, i keď významom nie prvoradú úlohu aj Dočasné národné zhromaždenie.

Veľkosť podielu Dočasného národného zhromaždenia na procese prerastania národnej a demokratickej revolúcie v socialistickú bola determinovaná viacerými momentami. Predovšetkým to bolo postavenie DNZ v systéme štátnych orgánov — pričom nemožno obísť skutočnosť, že v tomto systéme neexistovalo DNZ hneď po obnovení československej štátnej moci na území republiky (alebo aspoň krátko po ňom); preto neodkladné opatrenia, ktoré navyše mali povahu kľúčových opatrení, museli byť a aj boli urobené ešte pred zvolaním Dočasného národného zhromaždenia. Vzhľadom na to v tomto období v normotvorbe primárneho významu figurujú práve dekréty (resp. ústavné dekréty) prezidenta republiky. Ďalšia platnosť, a tým aj ďalšia existencia týchto noriem závisela síce od ich ratifikácie Národným zhromaždením, no predsa nešlo o legislatívny proces vo vlastnom zmysle. Pre prínos Dočasného národného zhromaždenia k prerastaniu našej národnej a demokratickej revolúcie v socialistickú malo význam aj zloženie DNZ — zloženie paritné, ktoré odzrkadľovalo mocensko-politický pomer v Národnom fronte (i keď na druhej strane tento pomer neodrážal skutočný vplyv politických strán v národe); za stavu, že paritné zloženie znamenalo súčasne — pri existencii troch robotníckych a troch buržoázných strán — aj mocensko-politickú rovnováhu, bolo možné uskutočňovať iba také opatrenia, ktoré boli únosné pre všetkých partnerov (resp. z hľadiska triedneho pomeru, pre obidvoch partnerov). Nebola bez významu ani skutočnosť, že Dočasné národné zhromaždenie nevyšlo zo všeobecných volieb — preto sa mu ani neukladali významnejšie úlohy. Dokonca buržoázne strany, dúfajúc vo svoje rozhodujúce víťazstvo vo voľbách na jar 1946, operovali ako argumentom „nedostatočnou demokratičnosťou“ spôsobu kreácie DNZ a usilovali sa dosiahnuť zúženie jeho kompetencie.¹ Ďalšou skutočnosťou

¹ Napr. poslanec za Čs stranu lidovou dr. Ducháček vyslovil požiadavku svojej

významnou pre činnosť Dočasného národného zhromaždenia bolo jeho postavenie v rámci celkovej politickej konštelácie, za stavu, keď sa začínal prekonávať buržoázny parlamentarizmus, okrem iného tým, že aktivita parlamentu bola organicky dopĺňaná aktivitou mimoparlamentnou, v rámci spoločenských organizácií a vôbec najširších ľudových mas, čiže išlo o kombinovanie tlaku zhora a zdola; tento moment sa prejavil aj neskôr, napr. na Slovensku počas politickej krízy na jeseň 1947 a v celoštátnom meradle vo februári. Prekonávanie buržoázneho parlamentarizmu sa však prejavilo aj na pôde samotného Dočasného národného zhromaždenia, a to v upustení od jedného z princípov buržoázneho parlamentarizmu, podľa ktorého jediným politickým predstaviteľom (resp. predstaviteľmi) občanov sú politické strany. Spomedzi 300 poslancov DNZ šesťdesiat zastupovali nie politické strany (1 keď sa nevylučovala ich príslušnosť k jednotlivým politickým stranám), ale rôzne organizácie alebo inštitúcie celonárodného alebo regionálneho charakteru — záujmové, kultúrne a pod. — Napokon význam Dočasného národného zhromaždenia bol do istej miery (najmä pokiaľ ide o kvantitatívnu stránku jeho činnosti) determinovaný aj dĺžkou jeho trvania: doba siedmich mesiacov bola prikrátka na rozvinutie bohatšej činnosti.

Napriek tejto svojej, spomínanými momentami objektívne vymedzenej — a zároveň možno povedať, že aj obmedzenej — úlohe, Dočasné národné zhromaždenie znamenalo prínos pre proces prerastania národnej a demokratickej revolúcie v socialistickú. Prítomné pojednanie sa zameria na jeden z úsekov činnosti Dočasného národného zhromaždenia — na oblasť očisty nášho povojnového verejného a politického života.

Očista nášho verejného a politického života bola jednou z hlavných úloh našej národnej a demokratickej revolúcie — vyplývala zo samotnej jej podstaty. Preto túto úlohu vytýčil aj Košický vládny program. No očista nemala význam iba z hľadiska revolúcie národnej a demokratickej; nemenší bol jej význam aj z hľadiska revolúcie socialistickej. Inými slovami, revolúcia okrem stránky národnej a demokratickej mala aj stránku triednu. Triedny dosah očisty bol daný tým, že prakticky celá veľkoburžoázia a s ňou časť ostatnej buržoázie sa v čase neslobody kompromitovala spoluprácou s okupantmi (a pred rokom tridsiatym ôsmym politikou, ktorá napomohla Mníchovu), a tým sa sama vyradila z účasti na

strany, aby o ďalšej platnosti dekrétov prezidenta republiky rozhodlo nie Dočasné ale až ďalšie, teda Ústavodarné národné zhromaždenie. (Tesnop. zpráva o 3. sch. DNZ, str. 29.) Buržoázii sa zrejme jednalo najmä o znárodňovacie dekréty. — Podobne iný poslanec za Čs. stranu ľudovú, dr. Chytil, zdôrazňoval, že „Je třeba mravně i politicky uvážit, nakolik se máme věnovat zákonodárné funkci, jsou-li volby v dohledu, zejména jestliže by šlo o zákony hluboce zasahující do veřejného i soukromého života“ a výslovne spomenul medzi takými zákonmi chystaný zákon o majetkových dávkach. (Tesnop. zpráva o 6. sch. DNZ, str. 6.)

povojnovom politickom živote. Buržoázia ako trieda tým utrpela dvojnásobne: jednak na politickom kolbišti oslabla početne, jednak utrpela jej prestíž: kolaborácia časti buržoázie vrhla tieň na celú buržoáziu, čím poškodila jej politický a morálny kredit.² Tento moment vystupoval tým ostrejšie, že jadrom a vedúcou silou protifašistického boja bola robotnícka trieda na čele s Komunistickou stranou Československa.

Buržoázia, ktorá sa z akýchkoľvek príčin nekompromitovala, uvedomovala si riziko, ktoré by podstúpila, keby sa pokúšala otvorene vystupovať proti očiste a zachraňovať týmto kompromitovaných príslušníkov svojej triedy. Preto sa navonok stavala za očistu a súhlasila s jej všeobecnými zásadami — preto aj súhlasila s tou časťou Košického vládneho programu, ktorá sa dotýkala očisty, aj s normami, ktoré boli na základe tejto časti Košického vládneho programu vydané, no pri realizácii očisty, v konkrétnych prípadoch, snažila sa jej uplatnenie voči príslušníkom svojej triedy odvrátiť alebo aspoň zmierniť. Spôsoby, ktoré pri tom používala, boli rozmanité: počnúc nátlakom na vyšetrovacie komisie národných výborov, cez ovplyvňovanie svedkov, machinácie verejných žalobcov, korupciu sudcov, obštrukcie predsedov senátov a ospravedlňovanie zradcov a ich činov či už v rámci obhajoby alebo inou formou, najmä v tlači, až po nešváry na ministerstve spravodlivosti, ovládanom národnými socialistami — najprv Stránským a po ňom Drtinom.

Obojakosť politiky buržoázie sa prejavila aj na pôde zákonodarného orgánu. Pri prejednávaní normatívnych úprav týkajúcich sa očisty sa nevyskytli diferencie medzi predstaviteľmi strán robotníckych a buržoáznych, k zrážkam však dochádzalo, keď sa prejednávala realizácia očisty.

Aký bol podiel Dočasného národného zhromaždenia na očiste nášho verejného a politického života? Pokiaľ ide o najvlastnejšiu činnosť DNZ ako zákonodarného orgánu — o normotvorbu: Normatívny základ pre očistu bol daný ešte predtým, ako bolo zvolané Dočasné národné zhromaždenie. Bol to predovšetkým na základe hl. IX. Košického vládneho programu vydaný dekrét prezidenta republiky zo dňa 19. júna 1945, č. 16 Zb., *o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch* (tzv. „veľký retribučný dekrét“), *vykonávacie vládne nariadenie k tomuto dekrétu* (zo dňa 19. júna 1945, č. 18 Zb.), *dekrét prezidenta republiky zo dňa 19. júna 1945, č. 17 Zb., o Národnom súde, vykonávacie vládne nariadenie k tomuto dekrétu* (zo

² Na tieto dve stránky očisty — demokratickú a národnú a na druhej strane triednu, upozorňoval Kl. Gottwald vo svojom prejave na konferencii funkcionárov KSS v Košiciach 8. apríla 1945: „Všeobecne presadený zákon o stíhaní zradcov a kolaborantov je veľmi ostrá zbraň, ktorou buržoázii môžeme odseknúť toľko výhonkov, že z nej zostane iba holý peň. To je vec *triedneho boja* proti buržoázii, a to boja *vedeného pod zástavou štátnou o národnou, pod zástavou republiky*.“ Kl. Gottwald, *Splsy XII slov.*, 1955, str. 19 (podč. Ž.).

dňa 24. júla 1945, č. 40 Zb.) a pre trestné činy menšieho významu *dekrét prezidenta republiky zo dňa 27. októbra 1945, č. 138 Zb., o trestaní niektorých previnení proti národnej cti* (tzv. „malý retribučný dekrét“); obmedzenú osobnú pôsobnosť mal *dekrét prezidenta republiky zo dňa 4. októbra 1945, č. 105 Zb., o očistných komisiách pre preskúmanie činnosti verejných zamestnancov*, vydaný za účelom očistenia štátneho aparátu od kolaborantov a zradcov. Okrem týchto noriem boli vydané ešte dekréty upravujúce niektoré vedľajšie otázky súvisiace s očistou alebo z nej vyplývajúce.³ Územná pôsobnosť všetkých týchto noriem bola obmedzená na Čechy a Moravu. Na Slovensku platilo predovšetkým *nariadenie SNR zo dňa 15. mája 1945, č. 33 Zb. nar. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva, vykonávacie nariadenie SP SNR k tomuto nariadeniu, č. 55 Zb. nar. SNR zo dňa 5. júna 1945 a novela k nar. č. 33, č. 83 Zb. nar. SNR zo dňa 25. júla 1945*, ďalej inštrukcie povereníctva SNR pre pravosúdie a obežníky toho istého povereníctva, ktorými sa mali odstrániť pochybnosti, ktoré sa vyskytli pri uskutočňovaní ľudového súdnictva. Vzhľadom na existenciu týchto noriem — a zároveň aj vzhľadom na to, že takmer polročné časové rozpätie medzi oslobodením našej republiky a zvolaním Dočasného národného zhromaždenia by bolo pri nedostatku zodpovedajúcich noriem vec očisty vážne ohrozilo — ostalo DNZ iba niekoľko málo úloh dopĺňujúceho charakteru. Preto po stránke normotvorby prispelo Dočasné národné zhromaždenie k očiste iba prijatím týchto zákonov: *zákona zo dňa 24. januára 1946, č. 22 Zb., ktorým sa schvaľovali a dopĺňovali predpisy o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov, a o mimoriadnych ľudových súdoch*, *zákona zo dňa 16. mája 1946, č. 130 Zb., o doplnení a zmene dekrétu prezidenta republiky zo dňa 4. októbra 1945, č. 105 Zb., o očistných komisiách pre preskúmanie činnosti verejných zamestnancov* a *zákona zo dňa 16. mája 1946, č. 123 Zb., ktorým sa dopĺňovali ustanovenia dekrétu prezidenta republiky zo dňa 27. októbra 1945, č. 138 Zb. o trestaní niektorých previnení proti národnej cti*.

Prvý z týchto zákonov znamenal predovšetkým ratihabíciu dekrétu prezidenta republiky zo dňa 19. júna 1945, č. 16 Zb. (čl. I); zmeny a doplnky retribučného dekrétu boli zamerané na snadnejšie zvládnutie práce súdmi: za účelom urýchlenia konania umožňovalo sa viesť konanie proti viacerým osobám súčasne⁴ a v súvislosti s tým sa upravovali aj nie-

³ Napr. ústavný dekrét prezidenta republiky zo dňa 2. augusta 1945, č. 33 Zb., o úprave československého štátneho občianstva osôb národnosti nemeckej a maďarskej, ústavný dekrét prezidenta republiky zo dňa 27. októbra 1945, č. 137 Zb., o zaistení osôb, ktoré boli považované za štátne nespoľahlivé, v čase revolučnom.

⁴ Vypustením slov „proti jednotlivému obžalovanému“ v § 26 odst. 2 dekrétu č. 16 Zb. (čl. II.).

ktoré otázky týkajúce sa výkonu trestu smrti, ak bolo niekoľko osôb odsúdených súčasne,⁵ ďalej sa umožňovalo viesť konanie pred mimoriadnym ľudovým súdom aj po uplynutí 3 dní od jeho začatia — čo predtým dekrét nepripúšťal — ak to navrhol verejný žalobca;⁶ v súvislosti s tým sa primerane upravili aj práva a povinnosti verejného žalobcu.⁷

Druhý zákon modifikoval § 3 „malého“ retribučného dekrétu, obsahujúci ustanovenie o premlčacej lehote previnení proti národnej cti, v tom smere, aby v prípade, že spisy boli najprv na súde (resp. u verejného žalobcu alebo u iného orgánu), sa táto doba nezapočítala do premlčania.⁸ Súčasne sa stanovila aj lehota, do ktorej sa musí začať trestné konanie.

Zákon č. 130 Zb. rozširoval pôsobnosť dekrétu prezidenta republiky o očistných komisiách pre preskúvanie činnosti verejných zamestnancov aj na príjemcov vojenských zaopatrovacích požitkov⁹ a v spojitosti s tým upravoval zloženie očistnej komisie v prípade, ak sa jednalo o tieto osoby,¹⁰ ďalej zvyšoval právomoc kárneho zástupcu¹¹ a napokon predlžoval časovú pôsobnosť očistných komisií.¹² Okrem toho zavádzal proti rozhodnutiu o suspenzii miesto odvolania sťažnosť.¹³

Okrem uvedených zákonov uznieslo sa Dočasné národné zhromaždenie na zákonoch, ktoré sa týkali dôsledkov očisty. Boli to: zákon zo dňa 11. apríla 1946, č. 83 Zb., o pracovných (učebných) pomeroch Nemcov, Maďarov, zradcov a ich pomáhačov, zákon zo dňa 16. mája 1946, č. 143 Zb.,

⁵ Úpravou § 31 odst. 3 c. d. (čl. II.).

⁶ § 28 odst. 2 c. d. V prípade, že žalobca takýto návrh neučinil, platilo aj naďalej ustanovenie § 25 odst. 2, podľa ktorého po 3 dňoch konania (hlavného pojednávania) pred mimoriadnym ľudovým súdom sa vec postupuje príslušnému riadnemu súdu (čl. II.).

⁷ § 28 odst. 3 c. d.: „V prípravnom vyhľadávaní alebo v prípravnom vyšetrovaní, ktoré by predchádzalo konaniu pred mimoriadnym ľudovým súdom, má verejný žalobca práva a povinnosti štátneho zástupcu“ (čl. II.).

⁸ Namiesto všeobecnej premlčacej lehoty 6 mesiacov od spáchania činu alebo od účinnosti dekrétu, u činov, o ktorých sa okresný národný výbor dozvedel zo spisov, ktoré boli v deň 26. mája 1946 na súde (resp. ľudovom súde), u verejného žalobcu alebo u správneho úradu alebo orgánu, začínala sa premlčacia lehota dňom, keď tieto spisy došli príslušnému okresnému národnému výboru (čl. II.).

⁹ Úpravou resp. doplnením § 1 odst. 2 (čl. I, 1) a odst. 4 (čl. I, 2), § 30 odst. 2, písm. c) (čl. I, 9) a doplnením § 3 o odst. 5 (čl. I, 3).

¹⁰ Vsunutím 3. odst. v § 5: „Ak je obvinený príjemcom vojenských zaopatrovacích požitkov, má byť aspoň jeden člen očistnej a vrchnej očistnej komisie vzatý zo zástupcov vojenskej správy“ (čl. I, 5.).

¹¹ Nielen obvinený, ale aj kárny zástupca mohol navrhnúť vrchnej očistnej komisií, aby určila inú komisiu, ak boli dôvody, pre ktoré bolo možno pochybovať o nezáujatosti pôvodne určenej komisie (dopl. § 7 odst. 3) (čl. I, 6.) a ďalej mohol podať sťažnosť proti uzneseniu komisie, že sa konanie zastavuje (dopl. 6. odst. § 17) (čl. I, 7.).

¹² Z 31. marca 1945 na 31. december 1946. V súvislosti s tým stanovil ukončenie lehoty pre podávanie kárnych oznámení dňom 30. júna 1946 (§ 32) (čl. I, 10.).

¹³ § 28 odst. 2 (čl. I, 8.).

o úprave pracovných pomerov dotknutých dôsledkami národnej revolúcie; ustanovenia súvisiace s očistou obsahoval aj zákon zo dňa 6. marca 1946, č. 72 Zb., o úprave niektorých právnych pomerov dôstojníkov a rotmajstrov z povolania a o prevzatí niektorých osôb do československej brannej moci (§§ 5, 6 a 12); dôsledkov národnej očisty sa dotkol aj zákon zo dňa 21. februára 1946, č. 28 Zb., o úprave stálych voličských zoznamov (§ 24 odst. 2) a zákon zo dňa 11. apríla 1946, č. 67 Zb., o voľbe do Ústavodarného národného zhromaždenia (§ 7 odst. 3).

Teda pokiaľ ide o najvlastnejšiu činnosť Dočasného národného zhromaždenia — normotvorbu — jeho príspevok k uskutočneniu očisty bol iba skromný. Oveľa väčší význam pre uskutočňovanie očisty malo DNZ ako miesto, na ktorom dochádzalo k stretnutiam medzi predstaviteľmi robotníckych a buržoázných strán v otázkach realizovania očisty, teda v otázkach týkajúcich sa *aplikácie* noriem, zakotvujúcich očistu. Tu prebojovávali predstavitelia robotníckych strán dôsledné uskutočňovanie očisty a odhaľovali jej brzdenie, a tým aj sabotovanie Košického vládneho programu.

Ako už bolo spomenuté, pri prejednávaní normatívnych podkladov pre očistu predstavitelia buržoázie z taktických dôvodov s nimi súhlasili. Pri realizácii očisty sa však snažili skompromitovaných príslušníkov svojej triedy uchrániť alebo aspoň dopad očisty zmierniť. V tomto smere uľahčovalo buržoázii prácu viacero okolností: Predovšetkým bolo to personálne zloženie justičného aparátu, ktorý, najmä pokiaľ šlo o sudcovské kádre, vo svojej väčšine už tradične gravitoval k buržoázii; podobne aj pokiaľ šlo o kádre verejných žalobcov, najmä tých, ktorí sa regrutovali z radov advokátov. Závažná bola aj okolnosť, že na čele ministerstva spravodlivosti stáli národní socialisti — najprv dr. S t r á n s k ý, neskôr dr. D r t í n a, čo, prirodzene, malo vplyv aj na obsadenie vyšších a najvyšších funkcií v justičnom aparáte. Táto otázka nadobudla na význame najmä od toho času, čo sa do buržoázných strán začali v stále väčšom meradle prepašovávať otvorení reakcionári, ktorí prenikli do vedenia týchto strán a začali silne ovplyvňovať ich politiku. Súhrn týchto faktorov sa zreteľne prejavoval na priebehu očisty: jednak na jej tempe, jednak na samotnej judikatúre. Mnohé z prípadov, ktoré komisie národných výborov odovzdávali verejnej žalobe, verejní žalobcovia „vybavili“ sami, zastaviac konanie proti obvineným, takže sa tieto prípady ani nedostali pred súd; z tých, ktoré súdy prejednávali, veľký počet sa končil oslobodzujúcim rozsudkom. Na týchto výsledkoch mali podiel aj intervencie vplyvných členov buržoázných strán.

Takto bolo uskutočňovanie očisty brzdené a marené; tým bola zároveň aj hatená a poškodzovaná (i keď, pravda, nie v rozhodujúcej miere) aj

naša národná a demokratická revolúcia. Preto hovorí A. Zápotocký, že našu národnú jednotu ruší skutočnosť, že tí, ktorí by mali byť postavení pred súd, v snahe vyhnúť sa trestu, vyhľadávajú protekciu a aj ju nachádzajú. O ohrození vecí očisty doslova povedal: „Priznajme si úprimne, že sú sľuby nášho Košického vládneho programu o bezohľadnom prevezení národnej očisty ohrozené“.¹⁴ A obdobne Kl. Gottwald na I. konferencii KSČ pražského kraja v septembri 1945: „A predsa práve v tomto bode (t. j. v uskutočňovaní očisty, Ž.) vláda svoj program splnila najmenej.“¹⁵ Hoci uvedené výroky odznegli poväčšine na adresu uskutočňovania očisty v českých krajinách, podobná situácia bola aj na Slovensku. Vo svojom prejave na konferencii KSS v Žiline v auguste 1945 Kl. Gottwald hovorí: „Ludové súdy súdia, lenže nesúdia dobre“ a hneď sa snaží nájsť aj príčinu: »... ako náročky, ako náhodou, sedí tam „demokrat“...“¹⁶

Ešte vážnejšie bolo, že nielenže v mnohých prípadoch zradcovia a kolaboranti neboli postavení pred súd, ale zostávali naďalej pracovať v štátnom aparáte a v rôznych hospodárskych a kultúrnych inštitúciách, a do konce zastávali aj funkcie v buržoázných stranách. Preto nebolo sa čo diviť, že „aj u niektorých vplyvných činiteľov vládúcich politických strán“ nebolo „dostatočnej vôle túto očistu prevádzať“.¹⁷ Príznačným signálom tohto javu bola žiadosť Sväzu oslobodených politických väzňov vláde, „aby sa bez straníckych, či osobných zreteľov previedla očista štátneho aparátu, aj vo všetkých verejných inštitúciách od reakčných živlov a prisluhovačov“ a výzva na politické strany, „aby urobili očistu vo svojich vlastných radoch“. O ktoré politické strany sa jednalo, niet pochýb.

Za takejto situácie bola robotnícka trieda nútená bojovať s buržoáziou o dôsledné uskutočňovanie očisty, za plnenie Košického vládneho programu. Používala pritom rozmanité formy, vyvíjajúc na buržoáziu dvojaký tlak: zhora, zo štátnych inštitúcií a orgánov a zdola, straníckou agitáciou a propagandou, tlakom z pokrokových spoločenských organizácií, najmä z odborov, zo Sväzu oslobodených politických väzňov, Sväzu slovenských partizánov, SPROVu a SVOJPOVu, ako aj manifestáciami, demonštráciami a rezolúciami širokých vrstiev pracujúcich — významnú úlohu zohrali aj verejné schôdze národných výborov — a tiež uverejňovaním prípadov sabotovania očisty buržoáziou v tlači.

Medzi týmito formami mala značný význam aj činnosť Dočasného národného zhromaždenia ako jeden v prostriedkoch vyvíjala tlaku zhora.

¹⁴ A. Zápotocký, *Po starom sa žiť nedá*, slov., 1951, str. 123.

¹⁵ Kl. Gottwald, c. d., str. 184.

¹⁶ Tamže, str. 129.

¹⁷ A. Zápotocký, c. d., str. 123.

Tu vynikol význam skutočnosti, že Komunistická strana Československa je stranou vládnu. Komunistickí poslanci sa nemuseli obmedziť iba na kritizovanie. Súc poslancami vládnej strany, súčasne s pranie- rovaním nedostatkov v uskutočňovaní očisty mohli zasahovať za účelom zjednania nápravy, mohli prinútiť svojich „koaličných“ partnerov, aby plnili spoločne prijatý program.

Komunistickí poslanci bojovali za dôsledné uskutočňovanie očisty ako na plenárnych schôdzach, tak aj na pôde parlamentných výborov.

Otázky týkajúce sa očisty boli najširšie a najpodrobnejšie prerokované v rámci rozpravy k expozé ministra spravodlivosti vo februári 1946.

Komunistickí poslanci predovšetkým pranierovali veľký nepomer medzi počtom prípadov, ktoré verejná žaloba vybavila a medzi počtom rozsudkov, najmä odsudzujúcich, ktoré vyniesli mimoriadne ľudové súdy: minister Drtina vo svojom expozé uviedol, že verejná žaloba vybavila 14 905 prípadov; z nich však bolo prejednávaných pred mimoriadnymi ľudovými súdmi iba 3934 prípadov. Po odpočítaní 461 oslobodzujúcich rozsudkov a 272 prípadov, ktoré boli postúpené riadnym súdom, nakoľko konanie nebolo možné skončiť do 3 dní stanovených „veľkým“ retribučným dekrétom (pred prijatím zákona č. 22/1946 Zb.), zostávalo iba 3151 prípadov, ktoré sa skončili odsudzujúcim rozsudkom. Tento nepomer vyvolal veľmi oprávnenú otázku A. Zápotockého, kde sa stratilo a ako bolo vybavených 11 071 prípadov, ktoré sa nedostali pred súdy, a veľmi oprávnenú domnienku o ich skutočnom „vybavení“ — o zastavení konania verejnou žalobou: „Ukazuje se, že většinu kolaborantů a zrádců, proti nimž byla vznesena obvinění a podány důkazy, nesoudí lidové soudy, nýbrž že je soudí prokurátorové. Pak se však čísla, které nám zde uvedl pan ministr, jeví v docela jiném světle. Osvobozených není jen oněch 10 %, která uvádí pan ministr, nýbrž 70 %. Snad se tato cifra o něco sníží, poněvadž v oněch 11 000 mohou býti některé případy odevzdané prokuraturou soudu a neprojednané, ale na 60 % osvobozených to jistě zůstane.“¹⁸ Svoje tvrdenie podoprel číslami o priebehu očisty v 11 okresoch, vybraných zo všetkých častí českých krajín. Ich súhrn vyzeral takto: do konca roku 1945 bolo v týchto okresoch vybavených celkom 893 prípadov. Odsúdených bolo 223 osôb, t. j. 25,25 % všetkých prejednaných prípadov, oslobodených 38 osôb, t. j. 4,25 % prípadov, krajským trestným súdom bolo odovzdaných 23 osôb, t. j. 2,05 %, ale konanie bolo verejnými žalobcami zastavené v 609 prípadoch, t. j. u 68 %, takže *percento skutočne oslobodených* v týchto okresoch predstavovalo vlastne nie 4,25 %, ani 10 %, ale 72 % (podč. Ž.).¹⁹ V ďalšom uviedol ako ob-

¹⁸ Tesnopisecká zpráva o 35. sch. DNZ, str. 11.

¹⁹ Tamže.

zvlášť kriklavý — i keď nie výnimočný — príklad: V Kutnej Hore verejná žaloba zastavila konanie v 83 prípadoch, ktoré jej odovzdal ONV v Humpolci, a iba 4 prípady odovzdala súdu.²⁰ Potom uviedol A. Zápotocký celý rad prípadov — s uvedením mien a bližším označením činnosti dotyčných osôb — kde bolo proti kolaborantom, zradcom a udavačom zastavené konanie.²¹ Na mnoho iných prípadov — obdobne s uvádzaním mien a konkrétnej trestnej činnosti — poukazovali aj ďalší komunistickí poslanci, či už šlo o sabotovanie očisty zo strany verejnej žaloby alebo súdov.²² Pritom nie je bez zaujímavosti, že v prípade mnohých osôb, ktorých sa očista prakticky nedotkla — či už v dôsledku zastavenia konania alebo v dôsledku oslobodzujúceho rozsudku — išlo o príslušníkov vyššej buržoázie — veľkoobchodníkov, podnikateľov, veľkostatkárov, riaditeľov a iných vedúcich pracovníkov veľkých podnikov. Naopak, s menšími previnilcami sa zaobchádzalo tvrdšie. Komunistickí poslanci poukazovali aj na túto skutočnosť.²³

Okrem toho komunistickí poslanci upozorňovali aj na skutočnosť, že na rôznych inštitúciách sú ponechávaní kolaboranti, resp. iným spôsobom kompromitované osoby. Najmä poukazovali na Ministerstvo zahraničných vecí, kde pôsobili diplomati, ktorí v marcových dňoch roku 1939 nadmieru horlivo odovzdávali naše zastupiteľské úrady spolu s dôležitými materiálmi nacistickým úradníkom,²⁴ a ďalší, ktorí za protek-

²⁰ Tamže, str. 12.

²¹ Tamže, str. 12 n.

²² Najmä na 34. schôdzi DNZ (Tesnopisecká zpráva o 34. sch. DNZ, str. 27—31). Očista sa, pravda, prejednávala v rôznych súvislostiach aj na schôdzkach výborov DNZ. V spojitosti s prípravou volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia hovoril v subkomisii ústavno-právneho výboru DNZ pre voľby do ÚNZ poslanec KSS o priebehu očisty na Slovensku, že do 15. decembra 1945 miestne a okresné ľudové sudy uskutočnili konanie iba v 663 prípadoch, z ktorých určité percento sa skončilo oslobodením; v prevažnej väčšine, v 3514 obciach, miestne ľudové sudy svoju činnosť vôbec nezačali. (ANS ČSSR, 17 A, ústavno-právny výbor, VI. subk., 1. sch., str. 5). Na pôde výboru vnútornej bezpečnosti v rámci rozpravy k expozé ministra vnútra (a zástupcu povereníka vnútra) poukázal posl. Benáda na to, že „máme na slobode mnohých fašistov, ... ktorí viedli trestné výpravy proti partizánom. Mnoho takýchto ničomníkov bolo ľudovými súdmi prepustených.“ (ANS ČSSR, 11, výbor vnút. bezpečnosti, 5. sch., str. 12.) Oprávnenosť tohto výroku potvrdili o niekoľko rokov neskôr procesy s príslušníkmi POHG. — Pravda, pri svojom vystúpení v rozprave k expozé ministra spravodlivosti povereník spravodlivosti, člen DS dr. Štefánik snažil sa vyličiť uskutočňovanie očisty na Slovensku tak, ako by bolo všetko v poriadku. (Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 19 n.).

²³ Posl. Štekl: „... jsou známy případy, že se soudí tvrdě malí a nemajetní provinilci a že důsledně unikají milionářští kolaboranti ...“ (Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 14.) V rovnakom zmysle hovoril aj A. Zápotocký. (Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 12 n.)

²⁴ ANS ČSSR, 14, rozpočtový výbor, 26. sch., str. 8/1 sten. záz. n.

torátu zastávali dôležité miesta,²⁵ ďalej žiadali uskutočnenie očisty v oblasti kultúry, v armáde²⁶ a v justícii.²⁷

Komunistickí poslanci neostali iba pri kritike samotného priebehu očisty; odhaľovali aj *príčiny* nedôsledného uskutočňovania očisty, predovšetkým nešváry v justícii. Pokiaľ ide o verejnú žalobu, A. Zápotocký poukazoval na to, že „státní prokuratura ... se snaží národní očistu co možná nejvíc zúžit a co možná nejvíc usvědčených provinilců bez soudu prohlásit za beztrestné“,²⁸ pričom na druhej strane ide stíhať účastníkov odboja: „Je vskutku ironií, když u nás mnozí veřejní žalobci propouštějí kolaboranty a podávají žaloby na účastníky odboje.“²⁹ Avšak aj v prípade, že žaloba bola podaná, existovali možnosti maríť očistu. Predovšetkým zo strany samotných súdov. Senáty ľudových súdov boli síce zložené za štyroch ľudových príslodiach a iba predseda bol sudcom z povolania — čo by sa na prvý pohľad, vzhľadom na prevahu laického prvku, mohlo zdať dostatočnou zárukou dôsledného uskutočňovania očisty — no rôznymi machináciami mohol byť význam ľudového prvku značne oslabený. Pri kritike obštrukčných praktík zaužívaných na niektorých

²⁵ Tamže, str. 8/4, 9/1 sten. záz. Jednalo sa napr. o veľvyslaneckého radcu, ktorý za protektorátu pracoval v prezídiu u Moravca a bol funkcionárom Svazu pre spoluprácu s Nemcami, ďalej o vrchného odborového radcu, niekdajšieho Háchoveho sekretára a o ďalšieho vrchného odborového radcu, činného u Háchu aj u protektora. Bezprostredným dôsledkom kritiky v rozpočtovom výbore bolo, že koordinačný výbor závodných organizácií politických strán Národného frontu na Ministerstve zahraničia rokoval o opatreniach, ktoré by bolo treba urobiť a utvoril osobitnú komisiu, ktorej úlohou bolo po prešetroaní podávať návrhy na preskúmanie všetkých zamestnancov ministerstva, proti ktorým boli vznesené vážne námietky z hľadiska štátnej a národnej bezúhonnosti a politickej spoľahlivosti. (ANS ČSSR, 19, zahr. výbor, 7. sch., str. 2 n.)

²⁶ Tesnop. zpráva o 6. sch. DNZ, str. 15. — ANS ČSSR, 11, branný výbor, 5. sch., str. 5. Očista v armáde mala síce špecifický charakter a boli pri nej použité prísnejšie kritériá: dôvodom pre uplatnenie očisty mohlo byť nielen konanie, ale aj opomenutie (kto sa nezúčastnil činne domáceho odboja, Slovenského národného povstania alebo pražského povstania, hoci mal k tomu možnosť (zákon č. 72/1946 Zb., o úprave niektorých právnych pomerov dôstojníkov a rotmajstrov z povolania a o prevzatí niektorých osôb do československej brannej moci, § 12 odst. 3) alebo súc vyzvaný činiteľom domáceho alebo zahraničného odboja, aby odišiel za hranice k účasti na zahraničnom odboji, túto výzvu neuposlúchol (c. z., § 12, odst. 7) alebo službu v československej armáde v zahraničí odmietol nastúpiť alebo nenastúpil, hoci mal k tomu možnosť (c. z., § 12 odst. 9), no aj tu s určitými obmenami platilo to, čo bolo povedané v súvislosti s očistou civilných osôb: že u dôstojníkov prechádza očista ľahšie ako u nižších hodností a že niektorí vyšší dôstojníci sa pokúšajú ochraňovať kolaborantov (ANS ČSSR, 14, rozpočtový výbor, 27. sch., str. 25/1 nn.).

²⁷ Pozri pozn. 40 nn.

²⁸ Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 14.

²⁹ Tamže. O rovnakej ironii bolo možné hovoriť aj v súvislosti s pomermi na Slovensku. Na schôdzke ústavnoprávneho výboru kritizoval posl. za KSS Holdoš skutočnosť, že miesto dôslednej očisty od kolaborantov sú odsudzovaní partizáni a účastníci zahraničného odboja, o čom existovali viaceré dôkazy (ANS ČSSR, 17 A, ústavnoprávny výbor, 30. sch., str. 7/3 stenogr. záz.).

ľudových súdoch, posl. za KSČ Mráz uviedol na ilustráciu prax Ľudového súdu v Uherskom Hradišti, kde sudcovia z ľudu dostávali pozvánky na pojednávania štyri až tri dni, dokonca niekedy iba jeden deň(!) pred pojednávaním, pričom na pozvánkach sa vôbec neuvádzalo, o ktoré prípady ide, a nakoľko sudcom z ľudu sa neposielali odpisy protokolov prejednávanych prípadov, prichádzali títo na pojednávania úplne neinformovaní, odkázaní iba na to, čo budú počuť na pojednávaní, takže celý proces bol v rukách predsedu, ktorý mohol, ak chcel, vyzdvihnúť poľahčujúce okolnosti a zmenšiť význam priťažujúcich okolností; bolo možné dopúšťať sa machinácií aj pri predvolávaní svedkov, pretože sudcovia z ľudu na to nemali vplyv, takže predseda senátu mohol predvolať tých zo svedkov, ktorí svedčili skôr v prospech obžalovaného.³⁰ [Táto prax nebola špecialitou iba Ľudového súdu v Uherskom Hradišti; zaužívaná bola aj na ľudových súdoch v Novom Jičíne a v Brne, o čom sa posl. Mráz mal možnosť presvedčiť ako ľudový sudca.]³¹ O pomere Ľudového súdu v Uherskom Hradišti k očiste svedčí aj okolnosť, že pri oznámeniach o zastavení konania vydával súčasne nariadenia na okamžité zrušenie majetkových opatrení učinенých voči osobe, proti ktorej bolo zastavené konanie, čím — vzhľadom na to, že k zrušeniu, rovnako ako k uvažovaniu národných správ boli oprávnené iba národné výbory resp. ministerstvo vnútra, v závislosti od veľkosti majetku — prekračoval svoju právomoc a uviedol tým do omylu celý rad národných výborov.³² Na nešváry vyskytujúce sa na súdoch sa poukazovalo aj pri kritike praktík obhajcov a ich trúfalosti. Výrazným príkladom toho bol prípad z Nového Jičína, kde istý advokát podal na tamojší krajský súd návrh na zabavenie čísla „Pravdy“, orgánu KSČ [spolu so žalobou pre urážku na cti proti zodpovednému redaktorovi], v ktorom bol podrobný ostre], ale naprosto slušnej kritike spôsob, akým dotýčný advokát viedol obhajobu v prípade istého zradcu; krajský súd návrhu vyhovel — hoci podľa zákona to nemusel urobiť — a celý náklad „Pravdy“ zo dňa 25. 12. 1945 zabavil.³³ Na podivné pomery na niektorých súdoch nasvedčoval aj prípad istého advokáta z Uherského Hradišťa, ktorý sám bol obvinený podľa retribučného dekrétu, a napriek tomu chodil na súd obhajovať a zastupovať strany.³⁴ Niet divu, že za takýchto okolností nielenže kolaboranti unikali spravodlivému potrestaniu, ale stávali sa trúfalými a dokonca podávali žaloby pre urážku na cti proti ľuďom, ktorí ich nazvali kolaborantmi.³⁵

³⁰ Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 31.

³¹ Tamže.

³² Tamže, str. 30.

³³ Tamže, str. 28.

³⁴ Tamže, str. 31.

³⁵ Tamže, str. 30.

Hlavnú zodpovednosť za takýto stav nieslo Ministerstvo spravodlivosti. Preto komunistickí poslanci pranierovali viaceré závažné nedostatky v práci ministerstva. Jedným z nich bolo, že ministerstvo neinštruuje patrične svoje orgány, ako si majú počínať pri uskutočňovaní očisty, takže „se naše nová spravodlnosť, ktorá má byť základom štátu, ocitá v priamom rozpore s vôľou ľudu, ktorý je zdrojom veškeréj štátnej moci.“³⁶ Naopak, v jednom z výnosov Ministerstva spravodlivosti sa rozsah očisty zužoval, nakoľko v uvedenom výnose sa hovorilo, že funkcie v Národnej obci fašistickej pod neho nespádajú.³⁷ To potvrdil napokon aj minister Drtina.³⁸ V protiklade k takémuto postupu Ministerstva spravodlivosti poukazoval A. Zápotocký na to, že vo veciach očisty si oveľa lepšie počínali závodné rady a že aj Ústredná rada odborov lepšie pracovala, patrične inštruujúc nižšie odborárske zložky.³⁹ Ďalším závažným nedostatkom Ministerstva spravodlivosti bolo, že neuskutočnilo dôslednú očistu vo svojich vlastných radoch, v justičnom aparáte, čo, prirodzene, negatívne ovplyvňovalo jeho činnosť. Komunistickí poslanci kritizovali a žiadali, aby bola zjednaná náprava najmä tam, kde kompromitované osoby zastávali vyššie funkcie. Upozorňovali na zjav, že na Najvyššom súde a Generálnej prokuratúre pôsobí značná časť vysokých úradníkov, ktorí za okupácie skutočne kolaborovali⁴⁰ a že dokonca na samotnom Ministerstve spravodlivosti je prednostom jedného z odborov pracovník, ktorý bol za okupácie menovaný sekčným šéfom, po istý čas dokonca poverený vedením celého ministerstva a ktorý bol za svoju „záslužnú“ prácu vyznamenaný svätováclavskou orlicou.⁴¹ Taktiež žiadali nápravu v prípadoch, keď justiční pracovníci (a to pracovníci zastávajúci vysoké funkcie — menovite boli uvedení dvaja sekční šéfovia Ministerstva spravodlivosti, jeden prezident krajského súdu a jeden sudca krajského

³⁶ Zápotocký, Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 12.

³⁷ Výnos zo dňa 14. 9. 1945 k ustanoveniu § 3 odst. 2 dekrétu prezidenta republiky zo dňa 19. júna 1945, č. 16 Zb.

³⁸ V rámci doslovu k rozprave, ktorá sa uskutočnila k jeho expoé. Zároveň však informoval Národné zhromaždenie, že Ministerstvo spravodlivosti sa dodatočne prispôbilo Ministerstvu vnútra — vedenému komunistom Noskom —, ktoré zaujímalo k tejto otázke odlišné stanovisko (tesnop. zpráva o 36. sch. DNZ, str. 8). Aj to bol jeden z príkladov pôsobenia tlaku zhora.

³⁹ „... ve věcech očisty si naše závodní rady počínaly lépe než mnozí prokurátoři. Nedaly se jen tak lehce ani skuhráním ani proklínáním zastánců staré spravedlnosti svést na scestí; byly také lépe instruovány.“ (Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 13.)

⁴⁰ Tamže, str. 16.

⁴¹ Tamže, str. 15. Tento prípad uviedol v istej súvislosti na schôdzke rozpočtového výboru posl. za KSČ Štekl (ANS ČSSR, 14, rozp. výbor, 29. sch., str. 15/1 stenogr. záz.). Stojí za povšimnutie benevolentný postoj ministra Drtinu, ktorý vyhlásil, že vyznamenanie svätováclavskou orlicou nemôže byť kritériom (ANS ČSSR, 14, rozp. výbor, 29. sch., str. 16/5 sten. záz.).

súdu) pre nespoľahlivosť síce nevykonávajú svoju funkciu, ale nie sú ani suspendovaní a poberajú svoje niekdajšie vysoké platy.⁴²

Okrem nedôsledného uskutočnenia očisty vnútri justičného aparátu komunistickí poslanci pranierovali aj ďalší negatívny zjav, ktorý bol síce menej krikľavý, ale nie menej nebezpečný. Šlo o to, že niektorí sudcovia síce sami neboli kolaborantmi, no spôsob ich nazerania na našu revolúciu, ich ospravedlňujúci postoj k obvineným a k ich činom a napokon aj ich povýšené jednanie, ba až hrubosť v styku s pracujúcimi nemohli byť zárukou dôsledného uskutočňovania očisty.⁴³ Preto žiadala komunistická strana prostredníctvom svojich poslancov výmenu vedúcich pracovníkov v justičnom aparáte, ktorí nezodpovedajú duchu a požiadavkám ľudovodemokratického štátu⁴⁴ a prevýchovu tých, ktorí v justícii zostanú.⁴⁵

Pravda, činnosť justičného aparátu, ľahostajnosť alebo sabotovanie zo strany niektorých jeho pracovníkov neboli jedinou príčinou neuspokojivého priebehu očisty. Z ostatných momentov brzdiacich uskutočňovanie očisty pranierovali komunistickí poslanci najmä ten, že verejní a politickí činitelia — členovia a funkcionári buržoáznych strán — sa zastávajú kolaborantov a zradcov a intervenujú za ich prepustenie a že sa kolaborantom ľahkomyseľne — alebo niekedy aj so záškodníckym úmyslom — dávajú potvrdenia o účasti na odboji, o pomoci partizánom, o postihnutí fašistickou perzekúciou a pod.⁴⁶ Súčasne apelovali na ostatné politické strany, aby kolaborantom a zradcom neposkytovali vo svojich radoch útočisko a možnosť politického účinkovania.⁴⁷

Vystupovanie buržoázie na pôde Dočasného národného zhromaždenia v otázkach uskutočňovania očisty bolo vcelku defenzívne. Vo všeobecnosti sa u nej prejavovala nechúť zaoberať sa otázkami praktického uskutočňovania očisty. Túto nechúť prejavil aj minister Drtina v rámci doslovu k rozprave o jeho expozé: „... musím se jimi (t. j. konkrétnymi prípadmi, Ž.) zabývat přes to, že se nedomnívám, že by to bylo k užitku vlastnímu účelu debaty, to jest otázce, zda naše politika, administrativa i judikatura vyhovuje požadavkům vládního programu nebo nikoliv.“⁴⁸ Bol to prinajmenej podivný postoj, keď očista bola jedným z hlavných

⁴² Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 15; ANS ČSSR, 14, rozp. výbor, 29. sch., str. 16/1 stenogr. záz..

⁴³ Tesnop. zpráva o 25. sch. DNZ, str. 12.

⁴⁴ Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 11.

⁴⁵ Tamže, str. 16.

⁴⁶ ANS ČSSR, 11, výbor vnút. bezpečnosti, 3. sch., str. 11. V súvislosti s tým poslanec za KSS Lietavec vtípne podotkol, že „na Slovensku je už toľko kadejakých potvrdení o tom, že nekolaborovali a nezrádzali národ a republiku, že by z nich už bola celá armáda, ktorá by sama mohla previesť druhé Národné povstanie.“ (Tamže.)

⁴⁷ Tesnop. zpráva o 46. sch. DNZ, str. 20.

⁴⁸ Tesnop. zpráva o 36. sch. DNZ, str. 4.

bodov Košického vládneho programu. Avšak fakty, ktoré usvedčovali justičný aparát — a v konečnom dôsledku ministra — z nedôsledného uskutočňovania, prípadne sabotovania očisty, vyžadovali, aby sa k nim minister spravodlivosti vyjadril. Preto tak aj urobil, no zďaleka nie ku všetkým. Viacerých pálčivých otázok sa vôbec nedotkol, ako napr. obštrukcií predsedov senátov ľudových súdov pri pozývaní sudcov z ľudu, pri predvolávaní svedkov a ich vypočúvaní na hlavnom pojednávaní, prekračovania právomoci súdmi atď.; nezaujal stanovisko ani k nehoráznemu postupu Krajského súdu v Novom Jičine, ktorý hrubo porušil tlačovú slobodu. Z prípadov, ktoré spomínal, bola väčšina takých, u ktorých medzičasom došlo k náprave, čím sa snažil vyvolať dojem, že situácia v uskutočňovaní očisty nemusí vzbudzovať obavy. No už samotná skutočnosť, že v týchto prípadoch sa uskutočnila náprava práve v dôsledku kritiky vznesenej poslancami KSČ, resp. KSS, svedčí o váhe strany a o jej rešpektovaní zo strany buržoázie. Pokiaľ išlo o osoby sudcov a verejných žalobcov, nevylúčil minister Drtina možnosť, že sa medzi nimi vyskytujú, podľa jeho slov, takí, ktorí „celým svým založením a smýšlením se nedovedli vyrovnat s revolučními a pokrokovými tendencemi a změnami naší doby“.⁴⁹ Vcelku však ako minister Drtina, tak aj ostatní poslanci buržoázných strán, najmä národnosocialistickej, snažili sa zmenšiť zodpovednosť sudcov, argumentujúc existenciou laického prvku v mimoriadnom ľudovom súdnictve a jeho početnou prevahou nad sudcom z povolania-predsedom senátu,⁵⁰ ktorá okolnosť však — ako sme videli — mohla mať značne relatívny význam. A napokon pokúšal sa minister Drtina — za výdatnej podpory poslancov národnosocialistickej strany — vyhnúť sa zodpovednosti Ministerstva spravodlivosti za judikatúru ľudových súdov vôbec, operujúc zásadou sudcovskej nezávislosti: „... jde-li o výrok soudů, pak ovšem ani ministr spravedlnosti, ani ministerstvo do věcí zasahovat nemůže, s výjimkou ovšem § 25 retribučního dekretu.“⁵¹ Na to veľmi pádne odpovedal poslanec Štekl: „My komunisté hájíme otevřeně zásadu nezávislosti soudců, ta však v lidově-demokratických poměrech musí především znamenat, že *soudce musí být nezávislý na naší reakci* a že musí být vyslovena zásada odpovědnosti soudců vůči lidu a státu“⁵² (podč. Ž.).

Nedostatky a nešváry pri uskutočňovaní očisty a jej sabotovanie snažila sa buržoázia vyvážiť vzletnými slovami. Minister Drtina vyhlasoval:

⁴⁹ Tesnop. zpráva o 36. sch. DNZ, str. 11.

⁵⁰ Dr. Drtina, Tesnop. zpráva o 32. sch. DNZ, str. 4 n., dr. Bunža, posl. za čs. stranu lidovou, Tesnop. zpráva o 25. sch. DNZ, str. 11, Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 6, dr. Štefánik, posl. za DS (povereník spravodlivosti), Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 20.

⁵¹ Tesnop. zpráva o 32. sch. DNZ, str. 5.

⁵² Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 17.

„... jsme rozhodnutí provést očistu vlastního národa od všech skutečných zrádců a odpadlíků neúprosně a do všech důsledků,⁵³ obdobne vyhlasovala za stranu národnosocialistickou poslankyňa dr. Horáková: „... strana národně socialistická stojí za provedením národní očisty cele a nesmlouvavě a ... její snahy a cíle v tomto směru jsou co nejúpřímnější a jistě stejně kategorické jako stran ostatních.“⁵⁴ (Nedoložila, pravda, že buržoázných.) A prax najlepšie ukazovala, ako je to s tou „úprimnosťou“ v skutočnosti.

V čase zasadania VIII. sjazdu KSČ v marci 1946 bola v uskutočňovaní očisty ešte stále taká situácia, že v referáte Kl. Gottwalda sa konštatovalo, že „... vcelku dielo národnej očisty sa robí pomaly a nerozhodne“ a že „zradní muríni majú mnoho platených i neplatených advokátov, ktorí ich spredu aj zozadu umývajú.“⁵⁵ Preto sa dochádza k uzáveru, že reakcia sa aktivizuje a vzhľadom na to robotnícka trieda musí byť mimoriadne ostražitá voči možným útokom reakcie: „Áno, reakcia bola u nás bitá, ale ani zďaleka nie dobitá. Reakcia dnes ešte má mnoho streísk a mnoho možností na výpady proti našej demokracii. Bolo by neodpustiteľnou slepotou, keby sme tieto reakčné snahy a možnosti podceňovali.“⁵⁶ Paktovanie „demokratickej“ strany s ľudáckym podzemím, ktoré vyústilo v známu „aprílovú dohodu“, eufemicky nazvanú dohodou „medzi katolíkmi a evanjelikmi“, politická kríza na Slovensku na jeseň roku 1947, paktovanie vysokých predstaviteľov buržoázných strán so zahraničnou reakciou a napokon sústredený nápor reakcie na začiatku roku 1948 s pokusom o kontrarevolučný zvrät plne potvrdili správnosť hodnotenia situácie VIII. sjazdom.

Za týchto okolností bolo veľmi dôležité, aby vedľa tlaku zhora neprestával pôsobiť súčasne tlak zdola. A tento skutočne aj pôsobil. V mnohých mestách vychádzali do ulíc demonštranti, ktorí vyjadrovali svoju nespokojnosť s pomalým a nedôsledným uskutočňovaním očisty, organizovali sa verejné schôdze občanov. Tak napr. dňa 28. januára 1946 sa zišlo vo Valašskom Meziříčí okolo 2500 občanov na verejnej schôdzi, organizovanej Sväzom národnej revolúcie za spoluúčasti všetkých strán Národného frontu. Z tejto schôdze bola odoslaná Ministerstvu spravodlivosti rezolúcia, v ktorej sa ostro protestovalo proti rozsudkom Ľudového súdu v Novom Jičíne, ktorými boli oslobodení vyložený zradcovia a kolaboranti, ako aj proti tomu, že verejná žaloba toho istého súdu hromadne zastavuje konania proti zradcom a kolaborantom. Súčasne sa

⁵³ Tesnop. zpráva o 32. sch. DNZ, str. 5.

⁵⁴ Tesnop. zpráva o 35. sch. DNZ, str. 17.

⁵⁵ Kl. Gottwald, c. d., str. 421.

⁵⁶ Tamže, str. 432.

v rezolúcii žiadalo preskúmanie všetkých týchto prípadov.⁵⁷ Podobne to bolo aj na verejnej schôdzke MNV vo vtedajšom Zlíne a vo viacerých mestách býv. zlínskeho okresu a tiež aj v iných okresoch.⁵⁸ Protestné rezolúcie zasielali aj rôzne spoločenské organizácie, najmä odbojárske. Prípady nedôsledností pri očiste a najmä prípady jej sabotovania prinášala na svojich stránkach stranícka a odbojárska tlač. Tieto akcie nútili buržoáziu k ústupu. Tak napr. v dôsledku protestu všetkého občianstva v Novom Strašecí bol odvolaný z funkcie člena vyšetrojúcej komisie podľa dekrétu o národnej cti okresný sudca dr. Stiebr.⁵⁹ V celom rade prípadov bola dosiahnutá revízia rozsudkov alebo pokračovanie v zastavenom konaní.⁶⁰

Veľmi významným zjavom bolo, že protestné manifestácie a verejné schôdze občanov často organizoval Národný front ako celok a zúčastňovali sa ich všetky strany; buržoázne strany, keď nechceli otvorene priznať svoj skutočný pomer k očiste, boli nútené pripojiť sa k ostatným stranám a organizáciám Národného frontu, ako to bolo napr. na spomínanej verejnej schôdzi vo Valašskom Meziříčí.

To, čo sa dosiahlo v uskutočňovaní očisty, bolo výsledkom súčasného pôsobenia tlaku zhora a zdola.

Požiadavky Komunistickej strany Československa, presadzované v otázkach národnej očisty na pôde Dočasného národného zhromaždenia — ako jednej z inštitúcií, prostredníctvom a v rámci ktorých sa uskutočňoval tlak zhora, smerovali na dôsledné plnenie Košického vládneho programu; aj tieto čiastkové požiadavky osvetľujú generálnu líniu komunistickej strany a ukazujú taktiku a bojové metódy a prostriedky v priebehu prerastania revolúcie národnej a demokratickej v socialistickej.

Fragen der nationalen Säuberung in der Provisorischen Nationalversammlung

(Zusammenfassung)

Die Studie befasst sich mit der Bedeutung der Provisorischen Nationalversammlung (1945—1946) für den Prozess des Hinüberwachsens der nationalen und demokratischen Revolution in eine sozialistische, und dies mit Hinblick auf ein Teilgebiet ihrer Tätigkeit — auf ihr Anteil an der Säuberung des öffentlichen und politischen Lebens

⁵⁷ Tesnop. zpráva o 34. sch. DNZ, str. 28.

⁵⁸ Tamže, str. 29.

⁵⁹ Tesnop. zpráva o 25. sch. DNZ, str. 12.

⁶⁰ Tesnop. zpráva o 36. sch. DNZ, str. 8—11.

von Verrätern und Kollaborateuren. Mit Rücksicht darauf, dass die Grossbourgeoisie und mit ihr ein Teil der restlichen Bourgeoisie sich während der Okkupation durch Kollaboration und Verrätertum kompromittierte, kam der Säuberung nicht nur nationale, sondern auch klassenmässige Bedeutung zu.

Die Provisorische Nationalversammlung hatte in zwei Richtungen hin Anteil an der Säuberung: auf dem Gebiet der Gesetzgebung und auf dem Gebiet der Kontrolle der Durchführung der Säuberung. Auf dem Gebiet der Gesetzgebung — obzwar für die Provisorische Nationalversammlung als gesetzgebendes Organ von primärer Bedeutung — war ihr Anteil nur bescheiden, denn die Provisorische Nationalversammlung trat erst nach einem halben Jahr zusammen und damit die Säuberung nicht durch Mangel an gesetzlicher Grundlage vereitelt werde, wurde die nötige gesetzliche Grundlage durch Erlassung von Dekreten des Präsidenten der Republik geschaffen (in der Slowakei durch Erlasse des Slowakischen Nationalrates). Die Provisorische Nationalversammlung erteilte zu diesen Dekreten nur nachträglich Zustimmung, bzw. ergänzte sie. Weitere Gesetze, welche sie beschloss, betrafen nur Teilfragen der Säuberung (z. B. die Säuberung im Staatsapparat und in der Armee). Der Schwerpunkt der Bedeutung der Provisorischen Nationalversammlung für die Säuberung lag aber in der Kontrolle der praktischen Durchführung der Säuberung und der Aufsicht über die Anwendung der Vorschriften über die Säuberung. Es kamen nämlich Fälle vor, dass die Bourgeoisie, welche sich aus Prestige Gründen mit den Säuberungsnormen einverstanden erklärt hatte, bei ihrer Verwirklichung bestrebt war kompromittierte Mitglieder ihrer Klasse zu retten oder zumindest die Schwere der sie treffenden Säuberungsmassnahmen zu mildern. Dadurch sollte die Sache der Säuberung vereitelt werden. Die kommunistischen Abgeordneten brandmarkten die ungenügende Durchführung, bzw. die Sabotierung der Säuberung durch die Bourgeoisie — im allgemeinen sowie in konkreten Fällen — und enthüllten die Gründe dessen. Was aber das wichtigste war, die Kommunistische Partei konnte als Regierungspartei durch ihre Abgeordneten auf die anderen Parteien der Nationalen Front (praktisch auf die Partei der nationalen Sozialisten, die Volkspartei und die Demokratische Partei) wirksam einwirken und sie zur Erfüllung der übernommenen Verpflichtungen (besonders jener aus dem Regierungsprogramm von Košice fliessenden) zu zwingen und eine dieser war auch die Durchführung der Säuberung.

Recenze

Josef Tureček a kolektiv, Světové dějiny státu a práva ve starověku, Praha 1963, str. 640 s mapovou přílohou.

Dílo vyšlo v edici vysokoškolských učebnic. Svým rozsahem, historickým zaměřením a zpracováním dané tematiky je vskutku prvotinou svého druhu nejen v oblasti vysokoškolských učebnic, nýbrž i v české právnícké literatuře vůbec.¹ Obsahově se dělí na tři hlavní části, a to východní samovlády (str. 22 až 152), antické státy (str. 153—490) a srovnávací kapitoly ze světových dějin státu a práva ve starověku (str. 491—516). Jím předchází vedle předmluvy vstupní kapitola k celkové tematice (str. 9—21). Dílo uzavírají komentáře k mapám a vyobrazením (str. 517—538), chronologický přehled důležitých historických faktů (str. 539—587), bibliografie (588—602), rejstříky (603—632) a závěrečné údaje (633—639).

Uvedená publikace se mezitím již stala předmětem oprávněné pozornosti

¹ V řadě Učebných textů vysokých škol vyšly jako skripta S. F. Kečekjan — E. S. Pereterskij — J. Kincl, *Obečné dějiny státu a práva za otrokářského řádu*, 1957.